

Onderzoeksrapportage creatieve industrie

Nicole Braams

Publicatiedatum CBS-website: 18 januari 2011

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010–2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	5
2. BELANG VAN DE CREATIEVE INDUSTRIE	6
3. LITERATUURONDERZOEK	7
3.1 BEDRIJFSACTIVITEIT	7
3.2 BEROEPSGROEP	8
4. VERGELIJKING VAN EERDER GEHANTEERDE DEFINITIES/AFBAKENINGEN	10
4.1 BEDRIJFSACTIVITEIT	10
4.2 BEROEPSGROEP	11
5. AFBAKENING EN BOUWSTENEN CBS	12
5.1 CREATIEVE INDUSTRIE	12
5.1.1 <i>Conceptuele afbakening</i>	12
5.1.2 <i>Operationele afbakening</i>	12
5.2 CREATIEVE BEROEPSBEVOLKING	17
5.2.1 <i>Creatieve beroepsbevolking</i>	17
5.2.2 <i>Creatieve opleidingen</i>	21
CONCLUSIE	22
LITERATUURLIJST	23
BIJLAGE 1 DEFINITIES TNO	25
BIJLAGE 2 DEFINITIE EZ EN OCW	27
BIJLAGE 3 DEFINITIE EIM	28
BIJLAGE 4 DEFINITIE ATLAS VOOR GEMEENTEN EN SEO	29

LIJST VAN AFKORTINGEN

ABR	Algemeen Bedrijvenregister
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCI	Culturele en Creatieve Industrieën
CvB	Centrum voor Beleidsstatistiek
DCMS	Department of Culture, Media and Sport
EBB	Enquête Beroepsbevolking
EU	Europese Unie
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FES	Fonds Economische Structuurversterking
KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen
KvK	Kamer van Koophandel
KS	Korte termijn Statistiek
NACE	Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
SBC	Standaard Beroepen Classificatie
SBI	Standaard Bedrijfsindeling
SOCS	Standard Occupational Classification System

1. Inleiding

Na een vooronderzoek in 2009 heeft het CBS in 2010 een project opgestart over de creatieve industrie om de mogelijkheden van CBS databronnen te bekijken en om uiteindelijk de cijfers in samenhang te publiceren. In april heeft er een werkbijeenkomst plaatsgevonden met geïnteresseerden van ministeries en onderzoeksbureaus; zij hebben uitgesproken dat het CBS het voortouw moet nemen bij de afbakening van de creatieve industrie.

Er is al veel onderzoek gedaan naar de creatieve industrie en om praktische redenen wordt daarbij veelal gebruik gemaakt van de SBI-classificatie¹ van het CBS. Elke onderzoeksinstelling gaat echter voor het bepalen van de omvang van de creatieve industrie uit van haar eigen SBI-selectie. Daardoor is er in Nederland geen overeenstemming over de werkgelegenheid en bijvoorbeeld toegevoegde waarde van de creatieve industrie. Daarom is binnen het CBS gewerkt aan een afbakening gebaseerd op een aantal bouwstenen. Met bouwstenen worden de onderliggende cluster-indeling en onderliggende branches bedoeld. In de werkbijeenkomst begin oktober is aan de externe partijen gevraagd om feedback te geven op deze bouwstenen. In de publicaties over de creatieve bedrijven en creatieve beroepen is gekozen voor een definitie-afbakening. Deze afbakening kan in andere onderzoeken als referentiekader worden gebruikt.

Omdat de SBI-classificatie internationaal wordt gehanteerd (NACE) en bij het CBS als basis wordt gehanteerd in de economische statistieken, zijn de bouwstenen hierop gebaseerd. De SBI-indeling wordt door het CBS gebruikt om bedrijven in te delen op basis van hoofdactiviteit. In 2009 is het CBS overgegaan op de SBI 2008, de nieuwe versie van SBI 1993. De analyses van bedrijven zullen gebaseerd zijn op SBI 2008. De analyses van de beroepen zijn nog gebaseerd op SBI 1993. De achtergronden van de verschillende definities die in de literatuur worden gebruikt zijn geanalyseerd en meegenomen in de ontwikkeling van de bouwstenen. Daarnaast is het voor gebruikers mogelijk om op Statline van meerdere gerelateerde branches cijfers te vinden.

Dit rapport begint met een uiteenzetting over het belang van de creatieve industrie (hoofdstuk 2). Daarna volgt in hoofdstuk 3 een literatuuronderzoek waarin relevante literatuur over de creatieve industrie wordt besproken. Zoals eerder aangegeven, worden daarin uiteenlopende definities gebruikt. Daarom wordt vervolgens in hoofdstuk 4 een vergelijking gemaakt van de verschillende definities. Daarna worden in hoofdstuk 5 de bouwstenen besproken die het CBS heeft ontwikkeld om tot een goede afbakening te komen. Daarna volgt de conclusie van het onderzoek naar de creatieve industrie en enkele aanbevelingen.

---

¹ Voor meer informatie en de volledige indeling van de SBI-classificatie zie: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbi/default.htm>

2. Belang van de creatieve industrie

Richard Florida creëerde met zijn boek 'The rise of the creative class' in 2002 wereldwijd aandacht voor de creatieve industrie. Hij benadrukte het belang van de creatieve klasse voor stedelijke ontwikkeling en stelde zelfs dat de werkgelegenheid in creatieve beroepen een drijvende kracht is achter economische groei.

In Nederland blijkt voor de periode 1996-2007 dat de werkgelegenheid in de creatieve bedrijfstakken harder groeit dan gemiddeld (Poort & Marlet, 2008). De groei zat vooral in de creatieve zakelijke dienstverlening. Ook het aantal oprichtingen van creatieve bedrijven is relatief hoger dan het Nederlandse gemiddelde. Ondanks dat de creatieve industrie een klein deel uit maakt van de Nederlandse economie, is het wel een groeiende sector.

Vanuit het beleid wordt het belang van de creatieve industrie ook benadrukt. Het innovatieplatform heeft in 2005 vanuit EZ en OCW een programma ter ondersteuning van de creatieve industrie opgestart. Uit de evaluatie door Research voor Beleid van "Ons creatieve vermogen", het nationale stimuleringsprogramma voor de creatieve industrie, is gebleken dat het sleutelgebied creatieve industrie nog niet voldoende zelforganisatie en planvorming laat zien (januari 2009). In de zomer van 2009 werd de Kamer hierover ingelicht en werd besloten om het stimuleringsprogramma voorlopig voort te zetten. Een andere belangrijke stimulering komt vanuit het project "Beelden voor de toekomst", dat gefinancierd wordt door FES-gelden (Fonds Economische Structuurversterking). Hieruit blijkt het belang van een goed en eenduidig beeld van de creatieve industrie voor beleidsmakers. Ook vanuit wetenschappelijk onderzoek is er interesse voor de creatieve industrie: De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) geeft sturing aan de Nederlandse wetenschap en heeft verschillende onderzoekslijnen met betrekking tot het cluster creatieve industrie gepositioneerd.

Ook internationaal wordt het belang van de creatieve sector onderschreven. In 2010 is er vanuit de Europese Commissie een Green Paper (Europese Commissie, 2010) verschenen. Hierin wordt wederom het belang van de creatieve industrie benadrukt. Een van de doelstellingen van de Europese agenda is dat de EU het potentieel van cultuur als katalysator voor creativiteit en innovatie moet aanwenden binnen het kader van de Lissabonstrategie voor groei en werkgelegenheid. De Europese Raad onderschrijft in zijn conclusies van december 2007 zowel het belang van de culturele en creatieve sector in het kader van de Lissabonagenda als de noodzaak om hun potentieel te versterken, met name wat de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) betreft.

Verder wordt in de conclusies van de Raad de noodzaak benadrukt om zowel de koppeling tussen onderwijs, opleiding en culturele en creatieve industrieën (CCI's) te versterken als het potentieel van KMO's in de culturele en creatieve sector te optimaliseren. Ook wordt aangedrongen op betere synergieën tussen de culturele sector en andere sectoren en een sterkere koppeling tussen cultuurbeleid en andere beleidsterreinen. Daarnaast nodigt het Europese Parlement onder andere de Commissie uit aan te geven wat precies onder een Europese visie op cultuur, creativiteit en innovatie wordt verstaan en politieke maatregelen voor praktische verwezenlijking op te stellen ten behoeve van de effectieve ontwikkeling van de Europese creatieve industrieën en deze op te nemen in het beleidskader voor de ontwikkeling van een daadwerkelijke Europese strategie voor cultuur.

Ook is bij Eurostat in 2009 het ESSnet culture opgezet. Binnen deze expertgroep wordt nagedacht over methodologie en definities van cultuur, waar de creatieve industrie gedeeltelijk ook onder valt.

3. Literatuuronderzoek

De term creatieve industrie is een letterlijke vertaling van het Engelse 'creative industry'. Ondanks het feit dat het Engelse 'industry' beter vertaald kan worden als bedrijfstak, wordt ervoor gekozen om deze term aan te houden omdat hij inmiddels is ingeburgerd. In eerste instantie kan de term verwarring oproepen omdat het lijkt alsof het over 'industrie' gaat, maar industrie is in geen enkele afbakening onderdeel van de creatieve industrie².

De creatieve industrie kan vanuit twee invalshoeken worden benaderd; vanuit de aanbod- en vanuit de vraagzijde van de werkgelegenheid. Als we over creatieve bedrijven praten, de vraagzijde, gaat het over variabelen als aantal bedrijven, grootteklasse, rechtsvorm en SBI. Deze variabelen zijn opgenomen in het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) van het CBS. Vanuit de personenkant, de aanbodzijde, gaat het om de werkgelegenheid, dus om de beroepsbevolking die binnen de creatieve industrie werkt. Van de beroepsbevolking heeft het CBS variabelen als geslacht, leeftijd, woonsituatie, SBI van werkgever en werksituatie. Deze variabelen worden uitgevraagd in de Enquête Beroepsbevolking (EBB). In verschillende onderzoeken worden de aanbod- en vraagzijde door elkaar gebruikt. Beide invalshoeken zullen apart besproken worden in dit onderzoek.

3.1 Bedrijfsactiviteit

TNO

TNO gaat uit van een afbakening gebaseerd op de SBI-classificatie (SBI 2008) binnen de volgende clusters; kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening (Rutten, Koops en Roso, 2010). Deze afbakening sluit aan bij de CBS-statistieken. TNO heeft in 2003 ook al een afbakening ontwikkeld, op basis van de SBI 1993 (Rutten, Manshanden, Muskes en Koops, 2004). De meeste CBS-statistieken zijn al overgestapt op de SBI 2008, daarom wordt de afbakening op basis van SBI 2008 in dit stuk meegenomen. TNO ziet de creatie, productie en exploitatie als de kern van de creatieve industrie. Zij laten de distributie van informatie buiten de definitie, omdat deze activiteiten niet aan een specifieke instantie of bedrijf uit de creatieve industrie zijn gekoppeld. Een groot voordeel van de TNO-definitie is dat grote steden als Amsterdam, Rotterdam en Utrecht al volgens deze definitie de omvang van de creatieve werkgelegenheid hebben bepaald. In bijlage 1 is de definitie opgenomen die TNO heeft ontwikkeld.

Ondanks dat we voor de afbakening van de creatieve industrie, de SBI 2008 gebruiken, zijn nog niet alle statistieken van het CBS over naar de SBI 2008. Enkele zijn nog op basis van SBI 1993 en één daarvan is de EBB. Omdat de EBB wordt gebruikt om gegevens te ontsluiten over de creatieve beroepsbevolking, is bij die analyse nog de SBI 1993 gebruikt. Omdat TNO in 2003 al een afbakening heeft ontwikkeld, zal deze afbakening (met toevoeging van SBI 9233 kermisattracties en recreatie en SBI 92523 Monumentenzorg) gebruikt worden in de EBB analyses. Deze definitie-afbakening is ook opgenomen in bijlage 1.

Bureau Beleidsinformatie en Onderzoek Eindhoven

In 2008 is er door het Bureau Beleidsinformatie en Onderzoek van de Gemeente Eindhoven onderzoek gedaan naar verschillende definities (Gemeente Eindhoven, 2008). Hierin worden diverse definities beschreven, maar uiteindelijk wordt gekozen om de creatieve industrie in Eindhoven te bepalen op basis van de definitie van TNO en van ETIN adviseurs (onafhankelijk economische adviesbureau). De definitie van TNO is een stuk enger en blijft dichter bij de creatie.

---

² De enige uitzondering hierop is de afbakening die het Innovatieplatform heeft gebruikt om het sleutelgebied 'creatieve industrie' te definiëren. Zij nemen van de meubel- en sieradenindustrie het ontwerp mee.

Ministeries van EZ & OCW

EZ en OCW hebben in 2005 de eerste brief cultuur en economie onder de titel 'Ons creatief vermogen' geschreven. In 2009 volgde de brief 'Waarde van de creatie'. Beide brieven benadrukken het belang en de potentie van de culturele en creatieve sector. De nadruk ligt logischerwijze vooral op de rol van de overheid en de programmapunten van EZ en OCW op het gebied van de creatieve industrie, daarnaast wordt er ook een afbakening gemaakt. De afbakening is gebaseerd op dezelfde cluster-indeling (kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening) als TNO hanteert. Toch is de invulling van de clusters anders en daarnaast nemen de ministeries de detailhandel mee. In bijlage 2 is de definitie van EZ en OCW opgenomen.

Innovatieplatform

De creatieve industrie is in 2004 door het Innovatieplatform als sleutelgebied aangewezen. Vanuit het innovatieplatform is in 2005 via EZ en OCW een programma ter ondersteuning van de creatieve industrie opgestart (Innovatieplatform, 2005). Ook hier wordt de SBI gebruikt, maar er wordt geen indeling gemaakt naar cluster.

EIM

Het EIM heeft, naast een aanvulling op onderdelen, de afbakening van TNO verbreed tot de zogenaamde creatieve bedrijvigheid (Braaksma, de Jong en Stam, 2005). Hierbij worden de kennisintensieve diensten (software ontwikkeling, speur- en ontwikkelingswerk en onderzoeks- en adviesbureaus) als vierde sector toegevoegd. In bijlage 3 is de definitie van EIM opgenomen.

Starterscentrum – Kamer van Koophandel

Het Starterscentrum helpt ondernemers binnen bepaalde branches met het opzetten van een onderneming. De creatieve industrie is een van deze branches en in dat kader heeft het Starterscentrum een definitie bepaald voor de creatieve industrie. Ze volgen de benadering van EZ/OCW en van EIM (toevoeging van kennisintensieve diensten).

Samenwerking Atlas voor gemeenten en Stichting SEO

Ze maken gebruik van een vergelijkbare definitie als TNO (op basis van SBI 1993), maar kiezen vervolgens voor andere benadering om SBI's in te delen. Ze kiezen ervoor om SBI's in te delen naar soort activiteit; initiële creatie, productie en distributie/retail. Ze maken onderscheid tussen een enge definitie (bedrijven die nauw betrokken zijn bij het creatieve proces, waar creativiteit een schaarse inputfactor is) en een ruime definitie (enge definitie plus de rest van de bijbehorende bedrijfskolom). Deze benadering verschilt duidelijk van de cluster-indeling die TNO, EIM en de ministeries kiezen, omdat er geen sprake is van een cluster-indeling. In bijlage 4 zijn de enge en ruime definitie opgenomen.

SenterNovem

SenterNovem volgt de benadering die Atlas voor gemeenten en Stichting SEO in samenwerking hebben gebruikt. Zij zijn vooral geïnteresseerd in de sectoren waar bedrijfseconomisch belang voorop staat, zoals mode, industrieel ontwerp, architectuur, gaming, media, reclame en minder in bijvoorbeeld kunstenaars.

Conclusie uit dit overzicht en uit de literatuur is dat het belangrijk is dat er voor de creatieve industrie een eenduidige afbakening en kerndefinitie komt.

3.2 Beroepsgroep

Richard Florida

Het boek 'The Rise of the creative class' van Richard Florida dat in 2002 uitkwam zette de creatieve industrie weer op de kaart. Zoals eerder aangegeven, beweerde Florida dat de creatieve klasse een van de drijvende krachten achter (regionale) economische groei was. De aanwezigheid van de creatieve klasse is voor bedrijven een belangrijke vestigingsplaatsfactor, aldus Florida. Dit biedt interessante perspectieven: een aantrekkelijk imago, meer werkgelegenheid en meer innovaties. Steden die de ruimte bieden aan talent, technologie en tolerantie, hebben volgens Florida de toekomst. Hij maakte voor de creatieve klasse een onderscheid tussen bohemians, een super

creatieve kern en creatieve professionals. Dit kwam neer op 30 procent van de werkgelegenheid in Amerika en is een zeer ruim gekozen afbakening.

Department of Culture, Media and Sport

Er is ook onderzoek gedaan naar de creatieve beroepen (Higgs en Cunningham, 2008) door bijvoorbeeld het Britse ministerie van cultuur, media en sport, het Department of Culture, Media and Sport (DCMS). Eén van de hoofdstukken in dit onderzoek focust op de 'creative trident methodology' waarin wordt beschreven hoe de creatieve industrie eruit ziet in termen van personen die er werken. Dit onderzoek geldt als basis voor vele onderzoeken die later zijn gedaan. Er wordt uiteindelijk een brede afbakening gemaakt voor de creatieve personen. In Nederland kiest alleen het onderzoeksbureau ETIN deze zeer ruime benadering. ETIN baseert zijn definitie op de afbakening van het DCMS in Groot-Brittannië. Zij nemen bijvoorbeeld ook ambachten mee in hun definitie.

Marlet en Woerkens

Marlet en Woerkens (2004) hebben door classificatie naar beroepsgroep laten zien dat in 2002 19 procent van de Nederlandse beroepsbevolking tot de creatieve klasse behoorde. Zij gebruiken de EBB als basis voor gegevens over de beroepen. Ze gebruiken de lijst van beroepen die Florida maakte als startpunt, maar halen bijvoorbeeld onderwijs eruit en 50 procent van de managers worden er ook uitgelaten.

CBS/Kunstenaars & Co

Het CBS zelf heeft in 2007 in opdracht van de Stichting Kunstenaars, Cultuur en Ondernemerschap onderzoek gedaan naar personen in Nederland die werkzaam zijn als kunstenaar (Jenje-Heijdel en ter Haar, 2007). In dit onderzoek werd een afbakening naar werknemerskenmerken gebruikt.

CBS/Premisela Dutch Platform for Design and Fashion

Het CBS heeft in 2007 ook onderzoek gedaan naar vormgevers in Nederland. Dit onderzoek werd in opdracht van Premisela uitgevoerd en er is gekeken naar de kenmerken van vormgevers in Nederland. Een vormgever is in dit onderzoek iemand die een beroep heeft binnen de afbakening van vormgevers die in dit onderzoek wordt gebruikt.

Voor de beroepenclassificatie werkt het CBS met de Standaard Beroepen Classificatie codes (SBC). Dit is een classificatie die vergelijkbaar is met de SBI 2008 maar dan bij de beroepen wordt gebruikt. Uit bovenstaande blijkt dat bij alle onderzoeken met deze codes wordt gewerkt.

4. Vergelijking van eerder gehanteerde definities/afbakeningen

4.1 Bedrijfsactiviteit

De definitie die door TNO is ontwikkeld is in veel grote steden al toegepast en dat maakt deze definitie zeer bruikbaar voor het CBS. Het zorgt voor herkenbaarheid bij veel gebruikers. Daarnaast is ook de definitie die de ministeries van EZ en OCW hebben ontwikkeld veel gebruikt. Beide definities worden in de literatuur aangehaald en gebruikt als input. In dit hoofdstuk zullen de verschillen en overeenkomsten tussen de twee definities worden besproken. Omdat de meeste definities in grote lijnen de TNO of de EZ/OCW definitie volgen, zullen deze niet in detail worden vergeleken. Wel zal kort gekeken worden naar de afbakening van het Innovatieplatform, omdat daarin industriële branches worden meegenomen. Ook zullen de afbakeningen die EIM gebruikt (toevoeging van kennisintensieve diensten) en de afbakening die Atlas van Gemeenten en SEO in 2005 hebben gebruikt worden besproken.

Alle afbakeningen kijken naar bedrijfstakken die binnen de creatieve industrie vallen. Het gaat bij de creatieve industrie om een sector die creativiteit in zijn naam draagt en drijft op het creërende en scheppende vermogen van individuen, groepen, bedrijven en organisaties.

Er zullen nu twee benaderingen worden besproken.

Benadering 1: Cluster-indeling kunsten en cultuur erfgoed, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening

Hoewel EZ en OCW geen onderverdeling maakt gebaseerd op de SBI, lijken de indelingen van EZ/OCW en TNO veel op elkaar. Voor EZ en OCW is het belangrijk dat de definitie gebruikt kan worden voor beleidsdoeleinden. Het grootste en voornaamste verschil tussen de twee definities is dat TNO zich houdt bij initiële creatie, productie en exploitatie en dat EZ en OCW ook de distributie aan de creatieve industrie toedelen. Dit zorgt ervoor dat de detailhandel bij EZ en OCW ook wordt meegenomen en bij TNO niet. De detailhandel bestaat uit veel bedrijven en er zijn veel mensen werkzaam. Dit zorgt voor verschillen in resultaten als het gaat over economische betekenis en aantal bedrijven (zie artikel over bedrijven, nog te publiceren).

EIM neemt echter in plaats van detailhandel, de kennisintensieve diensten mee (zie bijlage 3). Onder kennisintensieve diensten worden software-ontwikkeling, speur- en ontwikkelingswerk en onderzoeken adviesbureaus verstaan. EIM maakt gebruik van SBI 1993. Softwareontwikkeling en speur- en ontwikkelingswerk komen in SBI 2008 ook terug en kunnen dus in een brede afbakening als bouwstenen worden meegenomen.

Omdat TNO de SBI-indeling gebruikt om de branches te benoemen en EZ/OCW niet, vallen er meteen verschillen op. Het komt voor dat branches die door TNO worden benoemd, toch binnen de afbakening van EZ/OCW vallen maar niet expliciet worden benoemd. De verschillen tussen de twee lijken groot, maar de afbakeningen liggen dicht bij elkaar. Er zijn maar enkele branches die bij de ene definitie wel worden genoemd en bij de ander niet. Het gaat dan vooral om branches die economisch niet heel relevant zijn (zoals culturele uitleencentra, monumentenzorg en vriendenkringen op het gebied van cultuur). Het grootste verschil tussen beide blijft dat EZ/OCW de detailhandel meeneemt. De detailhandel zorgt in bijvoorbeeld aantallen bedrijven en werkgelegenheid voor een groot verschil tussen de resultaten van beide analyses.

De SBI-categorieën die voor het beschrijven van het sleutelgebied worden gebruikt, hebben twee branches die niet onder de TNO definitie noch de EZ/OCW of EIM definitie vallen. Deze zijn de meubel- en matrassenindustrie en de sieradenindustrie (excl. imitatie-). Van elk van deze branches zit het ontwerp in de SBI industrieel ontwerp en vormgeving (SBI 2008: SBICode 741, SBI 1993: SBICode 74875).

Gebruikers hebben aangegeven dat het CBS een zo breed mogelijke benadering zou moeten kiezen. Daarom worden cijfers van zoveel mogelijk branches gepubliceerd in Statline.

Benadering 2: Bedrijven worden ingedeeld in initiële creatie, productie of retail/distributie (soort product)

Atlas voor Gemeenten en SEO hebben in 2005 deze benadering gekozen (zie bijlage 4). Deze benadering verschilt van de cluster-indeling, omdat er een ander onderscheid wordt gemaakt om SBI-codes in te delen. De eerste stap die wordt gemaakt is hetzelfde als in benadering 1; benoem de creatieve SBI-codes. Vervolgens wordt gekeken naar wat voor product een bepaalde SBI oplevert. Om een voorbeeld te noemen; beoefening van scheppende kunst valt onder initiële creatie en uitgeverijen vallen onder productie. Om toch een onderscheid te maken in clusters worden de branches ingedeeld in tien clusters³. Een nadeel van deze benadering is dat sommige SBI-codes in meerdere productgroepen kunnen voorkomen. Verder zijn er tien clusters en dit maakt het minder overzichtelijk dan de cluster-indeling van benadering 1. Dit laatste nadeel kan ook een voordeel vormen voor onderzoekers die over deze specifieke branches informatie nodig hebben.

4.2 Beroepsgroep

Omdat voor de creatieve beroepsgroepen nationaal enkele vergelijkbare onderzoeken zijn geweest, is een uitgebreide vergelijking niet aan de orde. Wel is er een groot verschil tussen internationale en nationale onderzoeken. De Nederlandse onderzoekers zijn het erover eens dat in de publicaties van Richard Florida en DCMS een te brede afbakening van creatieve beroepen wordt gebruikt. In Nederlandse onderzoeken ligt de focus op kenmerken van een beroep.

---

³ Het betreft de volgende cluster's; 'Beeldende kunst', 'Podiumkunst', 'Festivals, evenementen, tentoonstellingen en recreatiecentra', 'Film', 'TV en radio', 'Literatuur en boeken', 'Journalistiek (geschreven pers)', 'Vormgeving', 'Architectuur en technische ontwikkeling', 'Reclame en grafisch ontwerp'.

5. Afbakening en bouwstenen CBS

Dit hoofdstuk beschrijft de conceptuele en operationele afbakening van de creatieve industrie en gaat vervolgens in op de creatieve beroepen die het CBS heeft benoemd.

5.1 Creatieve Industrie

5.1.1 Conceptuele afbakening

Zoals in het vorige hoofdstuk wordt aangestipt, zitten er tussen de verschillende afbakeningen meerdere verschillen. Tabel 1 geeft een overzicht van de clusters die elk meeneemt en van het voorstel dat het CBS doet voor de kerndefinitie.

Tabel 1 Conceptuele afbakening voor de kerndefinitie

Cluster	TNO	EZ/OCW	EIM	Voorstel CBS
Kunsten en cultureel erfgoed	Ja	Ja	Ja	Ja
Media en entertainment	Ja	Ja	Ja	Ja
Creatieve zakelijke dienstverlening	Ja	Ja	Ja	Ja
Kennisintensieve diensten*	Nee	Nee	Ja	Nee
Creatieve detailhandel**	Nee	Ja	Nee	Nee
Overig***	Nee	Gedeeltelijk	Nee	Nee

* Onder kennisintensieve diensten worden de volgende branches verstaan: softwareontwikkeling, adviesbureaus op het gebied van IT, natuurwetenschappelijk en geesteswetenschappelijk research.

** Onder creatieve detailhandel worden de volgende branches verstaan: boekenwinkels, winkels in lectuur en schrijfwaren en winkels in audio- en video-opnamen

*** Onder overig worden de volgende branches verstaan: kledingindustrie, looierijen en lederwarenindustrie, meubelindustrie, munten- en sieradenindustrie, speelgoedindustrie, veilingen van roerende goederen, evenementenhallen en overige recreatie.

De SBI-codes die binnen de clusters kunsten en cultureel erfgoed, media en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening komen precies overeen met de indeling die TNO in 2010 heeft gemaakt op basis van SBI 2008.

5.1.2 Operationele afbakening

Het CBS gaat bij de afbakening uit van de SBI 2008. De SBI 2008-indeling is gebaseerd op de NACE Rev.2. De NACE bestaat uit 4 digits en die komen overeen met de eerste 4 digits van de Nederlandse SBI. De 5^e digit van de SBI is een Nederlandse differentiatie.

Na de vergelijking tussen de verschillende definities die worden gebruikt in de literatuur, is besloten om zoveel mogelijk bij bestaande aan te sluiten. In eerste instantie is bij in het ontwikkelen en bepalen van de bouwstenen niet gekeken naar de mogelijkheden van de CBS data. Ook is besloten om een kerndefinitie te bepalen en enkele clusters daarom heen te beschrijven. De kerndefinitie die het CBS zal hanteren bestaat uit de SBI-codes die worden weergegeven in tabel 2. De clusters buiten de kerndefinitie zijn 'kennisintensieve diensten', 'creatieve detailhandel' en een 'overige categorie'. In Statline zal voor gebruikers de optie worden opengehouden om zelf een keuze te kunnen maken welke SBI-codes wel of niet worden meegenomen.

Voor de onderdelen van de creatieve industrie stelt het CBS vast welke SBI-codes daartoe gerekend moeten worden. Doordat de SBI-indeling als kader wordt genomen, moet per 5-digit-code worden bepaald of deze wel of niet wordt meegeteld; het is niet mogelijk daarbinnen bepaalde activiteiten binnen en andere buiten de afbakening te laten vallen.

Omdat detailhandel ver van het creatieproces ligt, wordt deze door het CBS niet als bouwsteen beschouwd voor de kerndefinitie, maar als extra cluster. Omdat sommige gebruikers deze wel binnen de creatieve industrie plaatsen, zal daarmee rekening worden gehouden bij de presentatie van cijfers. Er zijn nog andere branches die gerelateerd zijn aan de creatieve industrie. Deze vallen onder een overige categorie (zie tabel 1). EIM geeft in hun artikel al aan dat de kennisintensieve diensten vaak niet mee worden genomen als men spreekt over een 'enge' definitie. Toch is er veel behoefte aan cijfers over deze branches, dus op Statline en in de analyses zal ook dit cluster worden meegenomen.

Het CBS sluit aan bij de TNO definitie en beschouwt dit als de kerndefinitie (of wel enge definitie) van de creatieve industrie. Daarmee worden de volgende SBI-codes bedoeld:

Tabel 2 Afbakening creatieve industrie (SBI code en beschrijving)

Kunsten en cultureel erfgoed
7990 Reisinformatie- en reserveerbureaus
90011 Beoefening van podiumkunst
90012 Producenten van podiumkunst
9002 Diensten voor uitvoerende kunst
9003 Scheppende kunst
90041 Theaters, schouwburgen en concertgebouwen
91011 Openbare bibliotheken
91012 Kunstuitleencentra
91019 Openbare archieven
91021 Musea
91022 Kunstgalerieën en expositieruimten
9103 Monumentenzorg
94993 Fondsen (niet voor welzijnszorg)
94994 Vriendenkringen van cultuur
Media en entertainment industrie
5811 Uitgeverijen van boeken
5813 Uitgeverijen van kranten
5814 Uitgeverijen van tijdschriften
5819 Overige uitgeverijen, geen software
5821 Uitgeverijen van computergames
5829 Software-uitgeverijen, geen games
59111 Filmproductie, geen televisiefilms
59112 Productie van televisieprogramma's
5912 Facilitaire diensten voor film, tv
5913 Distributie films en tv-producties
5914 Bioscopen
5920 Maken en uitgeven geluidsopnamen
6010 Radio-omroepen
6020 Televisieomroepen
6321 Pers- en nieuwsbureaus
6329 Overige informatievoorziening
74201 Fotografie
90013 Circus en variëte
93211 Pret- en clusterparken
93212 Kermisattracties
Creatieve zakelijke dienstverlening
7021 Public relationsbureaus
7111 Architectenbureaus
7311 Reclamebureaus
7312 Handel in advertentieruimte
7410 Industrieel design
8230 Organisatie van congressen, beurzen

Bron: TNO, 2009

Op de volgende pagina staat een overzicht van de ruime afbakening van de creatieve industrie die het projectteam heeft ontwikkeld.

Tabel 3 Ruime afbakening creatieve industrie

Cluster-indeling
Kunsten en cultureel erfgoed
7990 Reisinformatie- en reserveerbureaus 90011 Beoefening van podiumkunst 90012 Producenten van podiumkunst 9002 Diensten voor uitvoerende kunst 9003 Scheppende kunst 90041 Theaters en schouwburgen 91011 Openbare bibliotheken 91012 Kunsttulleentcentra 91019 Openbare archieven 91021 Musea 91022 Kunstgalerieën en expositieruimten 9103 Monumentenzorg 94993 Fondsen (niet voor welzijnszorg) 94994 Vriendenkringen van cultuur
Media en entertainment
5811 Uitgeverijen van boeken 5813 Uitgeverijen van kranten 5814 Uitgeverijen van tijdschriften 5819 Overige uitgeverijen, geen software 5821 Uitgeverijen van computergames 5829 Software-uitgeverijen, geen games 59111 Filmproductie, geen televisiefilms 59112 Productie van televisieprogramma's 5912 Facilitaire diensten voor film, tv 5913 Distributie films en tv-producties 5914 Bioscopen 5920 Maken en uitgeven geluidsopnamen 6010 Radio-omroepen 6020 Televisieomroepen 6321 Pers- en nieuwsbureaus 6329 Overige informatievoorziening 74201 Fotografie 90013 Circus en variëte 93211 Pret- en clusterparken 93212 Kermisattracties
Creatieve zakelijke dienstverlening
7021 Public relationsbureaus 7111 Architectenbureaus 7311 Reclamebureaus 7312 Handel in advertentieruimte 7410 Industrieel design 8230 Organisatie van congressen, beurzen

Cluster-indeling
Creatieve detailhandel
4761 Boekenwinkels 4762 Winkels in lectuur en schrijfwaren 4763 Winkels in audio- en video-opnamen
Kennisintensieve diensten
6201 Software-ontwikkeling 6202 Adviesbureaus op het gebied van IT 72111 Biotechnologische landbouwresearch 72112 Medisch-biotechnologische research 72113 Overige biotechnologische research 72191 Landbouwresearch (geen biotech) 72192 Technische research 72193 Medische research (geen biotech) 72199 R&D natuurwetenschap, geen biotech 7220 Geesteswetenschappelijke research
Overig
141 Kledingindustrie (geen bontkleding) 151 Looierijen en lederwarenindustrie 310 Meubelindustrie 321 Munten- en sieradenindustrie 324 Speelgoedindustrie 82992 Veilingen van roerende goederen 90042 Evenementenhallen 932 Overige recreatie

5.2 Creatieve beroepsbevolking

Zoals eerder aangegeven, is er naast de vraagzijde ook een aanbodzijde en dit zijn de creatieve mensen. Florida heeft in 2002 een afbakening ontwikkeld voor creatieve beroepen, bestaande uit 'bohemians', een 'creatieve kern' en 'creatieve professionals' gebaseerd op de codes van de Standard Occupational Classification System (SOCS). Dit kwam neer op 30 procent van de werkgelegenheid in Amerika. Er is door het CBS en Kunstenaars&Co een afbakening ontwikkeld voor kunstenaars in Nederland gebaseerd op de Standaard Beroepen Classificatie (SBC) codes uit de EBB. De EBB is een doorlopend steekproefonderzoek van het CBS naar de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. De EBB is een doorlopende enquête onder personen van 15 jaar en ouder, die in Nederland wonen met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Het doel van deze enquête is zicht te krijgen op de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hiertoe wordt onder meer informatie verzameld over de positie op de arbeidsmarkt van personen en worden demografische kenmerken van huishoudens vastgelegd.

De SBC codes uit de EBB zijn vergelijkbaar met de SOCS codes. De afbakening die in Nederland is ontwikkeld is een veel engere afbakening dan de afbakening van Florida. Naast de creatieve beroepen, zijn er ook creatieve opleidingen te onderscheiden. Deze worden ook in de EBB waargenomen. Eerst zal nu de afbakening van de creatieve beroepen worden besproken en vervolgens de afbakening van de creatieve beroepen.

5.2.1 Creatieve beroepsbevolking

De afbakening van Kunstenaars&Co is gebaseerd op drie variabelen die in de EBB worden waargenomen:

1. Werksoort
2. Richting van werk
3. Niveau van werk

Deze drie classificaties gaan we bij de bouwstenen gebruiken om de creatieve beroepen te benoemen. Er volgt nu een beschrijving van de drie classificaties en een uitleg waarom we hebben gekozen voor bepaalde werksoorten, richtingen en niveaus van werk.

Werksoort is een variabele in de EBB die weergeeft wat voor soort werk bij een bepaald beroep hoort. De codes liggen tussen 01 en 128⁴. Bepaalde werksoorten zijn door het CBS als creatief aangewezen en dat zijn de volgende:

Tabel 5 Creatieve werksoorten

Code	Werksoort
19	Schrijven, redigeren, vertalen
20	Informatica ontwikkelen, adviseren
23	Technisch tekenen, berekenen, meten
121	Acteren, regisseren
122	Tentoonstellen, presenteren programma's
123	Presenteren uiterlijk
124	Dansen
125	Zingen
126	Musiceren, dirigeren, componeren
127	Beeldende kunst beoefenen

Bron: CBS

Niveau van werk, ofwel beroepsniveau is een belangrijke variabele. Florida ging ervanuit dat alle creatievelingen hoger opgeleid moeten zijn. In Nederland betekent dit dat het beroepsniveau hoger of wetenschappelijk moet zijn. In het onderzoek naar 'Kunstenaars in Nederland' is ook gekozen om alleen hogere en wetenschappelijke beroepen mee te nemen. Er zijn daarnaast ook enkele zeer

⁴ Voor meer informatie en een volledige lijst van de SBC codes zie:
<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/classificaties/overzicht/sbc/default.htm>

creatieve beroepen met een middelbaar beroepsniveau. Omdat deze beroepen zo herkenbaar creatief zijn, neemt het CBS ze wel mee in de afbakening. Dit zijn de volgende beroepen:

Tabel 6 Creatieve lagere beroepen

Beroepscode	Werksoort	Beroep
21105	121	Circusartiest
21106	122	Diskjockey
46812	120	Fotograaf, film- en tv-camera-operateur, film-editor, -monteur, fotolaborant (middelbaar)
55401	127	Boekillustrator, sneltekenaar; decor-, reclame-, grafisch ontwerper (middelbaar)

Bron: CBS

Verder zijn er enkele beroepen die op basis van werksoort geen creatieve componenten hebben, maar die wel binnen de creatieve beroepen passen als het aankomt op werkrichting. Deze beroepen worden wel in de afbakening meegenomen en in tabel 7 zijn deze beroepen opgenomen.

Tabel 7 Beroepen die worden meegenomen in afbakening

Beroepscode	Werksoort	Beroep
75404	6	Impresario, theateragent
75405	6	Filmer, cineast
75406	100	Choreograaf
75418	3	Regisseur
75203	6	Redacteur (uitgeverij boeken)
76403	3	Hoofdredacteur, algemeen redactiechef (uitgeverij bladen)
76404	3	Regisseur radio, tv

Bron: CBS

Tabel 8 geeft een lijst van beroepen die het CBS binnen de afbakening van creatieve beroepen plaatst. Deze lijst wordt in de analyses van het CBS gebruikt.

Als er bij de creatieve beroepen voor wordt gekozen om ook de lagere en middelbare beroepen mee te nemen, dan wordt de creatieve beroeps populatie een stuk breder. Tabel 9 geeft een lijst van lagere- en middelbare beroepen weer die op basis van werksoort als creatief worden gezien.

Ook voor de analyses op basis van beroepen kiest het CBS voor een enge benadering van creatieve beroepen. We gaan uit van de beroepen genoemd in tabel 8. Voor een ruime benadering (inclusief docenten en technische beroepen), zie Statline (nog te publiceren tabel). Werksoort 20 (informatica ontwikkelen, adviseren) wordt door meerdere gebruikers als creatief gezien, maar deze wordt door het CBS niet meegenomen. Deze is, samen met de docenten van creatieve vakken die door een niet-creatieve werksoort niet worden meegenomen in de afbakening, te vinden op Statline. Ook de lagere beroepen zijn op Statline te vinden. Het artikel is gebaseerd op de kerndefinitie (enge) van de creatieve industrie.

Tabel 8 Lijst van creatieve hogere⁵ en wetenschappelijke beroepen

Code	Beroepen (5 digit)	Werksoort
21105	circusartiest	121
21106	diskjockey	121
46812	fotograaf, film- en tv-camera-operateur, film-editor, -monteur, fotolaborant (middelbaar)	120
55401	boekillustrator, sneltekenaar; decor-, reclame-, grafisch ontwerper (middelbaar)	127
64206	tuin- en landschaparchitect	22
66204	binnenhuisarchitect; architect, bouwkundig ontwerper-constructeur	22
66205	bouwkundig tekenaar-constructeur (hoger), bouwkundig bestekschrijver	23
66305	weg- en waterbouwkundig ontwerper-constructeur, verkeersplanoloog	22
66306	bedrijfshoofd klein ingenieurbureau weg- en waterbouw	22
66307	weg- en waterbouwkundig tekenaar-constructeur	23
66501	ontwerper-constructeur werkbouwuig (excl. liften)	22
66502	tekenaar-constructeur werktuigbouw (excl. liften)	23
66603	ontwerper-constructeur informatie-, meet- en regeltechniek	22
66604	bedrijfshoofd klein bedrijf bouw- en reparatie computers, meet- en regeltechnische apparaten	22
66605	tekenaar-constructeur informatie-, meet- en regeltechniek	23
66702	ontwerper-constructeur energie-, telecommunicatietechniek, elektromotoren, elektronica	22
66703	tekenaar-constructeur elektrotechniek	23
67102	bedrijfshoofd klein ingenieurbureau procestechnologie	22
75203	redacteur (uitgeverij boeken)	6
75204	auteur, scenarioschrijver, tolk, vertaler	19
75404	impresario, theateragent	6
75405	filmer, cineast	6
75406	choreograaf	100
75410	portretfotograaf kunstzinnig	120
75411	acteur, cabaretier, variete-artiest, zanger opera, operette, revue, musical	121
75412	balletdanser, ballroomdanser	124
75413	zanger (excl. opera, operette, revue, musical), koordirigent	125
75414	instrumentalist, componist, dirigent (excl. koor), songwriter	126
75415	beeldend kunstenaar, museummedewerker presentaties, instelling voor kunstbeoefening	127
75418	productieleider uitvoerende kunst	127
75418	regisseur toneel, film	3
76401	journalist, recensent, criticus; redacteur (uitgeverij bladen)	19
76402	commentator tv	122
76403	hoofredacteur, algemeen redactiechef (uitgeverij bladen)	3
76404	regisseur radio, tv	3
84205	tuin- en landschapsarchitect (wetens)	22
86204	stedebouwkundige; architect, bouwkundig ontwerper-constructeur (wetens)	22
86304	weg- en waterbouwkundig ontwerper-constructeur, verkeersplanoloog (wetens)	22
86502	ontwerper-constructeur werkbouwuig (excl. liften, wetens)	22
86602	ontwerper-constructeur informatie-, meet- en regeltechniek (wetens)	22
86702	ontwerper-constructeur energie-, telecommunicatietechniek, elektromotoren, elektronica (wetens)	22
87205	bedrijfshoofd ingenieurbureau industriële vormgeving	22
87206	industriële vormgever, industrieel ontwerper	22
96402	redacteur (uitgeverij bladen; wetens)	19

Bron: CBS

⁵ Met uitzondering van codes 21105, 21106, 46812 en 55401; zie toelichting pagina 19.

Tabel 9 Lijst van creatieve lagere en middelbare beroepen

Code	Beroepsgroep (5 digit)	Werksoort
21107	Mannequin, model, toneelfigurant	123
24201	Tekenaar tuin- en landschap	23
24211	Bloemschikker, bloemsierkunstenaar (lager)	127
26202	Leerling-bouwkundig tekenaar	23
26301	Cartografisch-, landmeetkundig tekenaar (lager)	23
26805	Fotolaboratoriumbediende (geen laborant); tweede camera-assistent	120
27208	Bioscoopoperateur	120
31517	Telefoniste	120
31601	Reclametekenaar	23
32101	Etaleur (lager)	127
41101	Nieuwslezer, programma-aankondiger	122
44209	Bloemschikker, bloemsierkunstenaar (middelbaar)	127
45102	Geologisch, meteorologisch assistent, -waarnemer	23
46203	Bouwkundig, meubeltekenaar; bouwkundig tekenaar-constructeur (middelbaar)	23
46204	Meubelmaker (ambachtelijk)	23
46302	Landmeettechnicus, weg- en waterbouwkundig tekenaar; cartografisch, landmeetkundig tekenaar, weg- en waterbouwkundig tekenaar-constructeur (middelbaar)	23
46402	Metaalkundige, gieterijtechnicus, lastechnicus (middelbaar)	23
46403	Houtmodelmaker	23
46421	Goud- en zilversmid (massa-fabricage)	127
46501	Tekenaar werkbouwtuig (excl. liften); tekenaar-constructeur (excl. liften; middelbaar)	23
46601	Tekenaar meet- en regel-, informatietechniek; tekenaar-constructeur meet- en regel-, informatietechniek (middelbaar)	23
46701	Tekenaar elektrotechniek; tekenaar-constructeur elektrotechniek (excl. meet- en regel-, informatietechniek) (middelbaar)	23
46714	Zend-, geluids-, beeldapparatuurbedieners	120
46801	Lithografisch, reproductietekenaar, technisch illustrator	23
47202	Patroontekenaar kleding, schoeisel	23
47203	(bont)Kleermaker, zeil-, tenten-, markiezen-, dekkledenmaker (incl. patroontekenen, in-, verkoop)	23
47204	Kleedmaker (excl bont), zeil-, tenten-, markiezen-, dekkledenmaker (excl patroonteken, excl in- verkoop)	23
47205	Bontkleermaker (incl patroontekenen, excl in-, verkoop)	23
48303	Radarwaarnemer	120
51515	Telegrafist, telexist	120
51620	Tekstschrijver reclame (middelbaar)	19
52106	Etaleur (middelbaar)	127

5.2.2 Creatieve opleidingen

Voor de afbakening van de creatieve opleidingen is gebruik gemaakt van de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2006. Dit is een door het CBS gehanteerde indeling van opleidingen naar niveau en richting. De SOI-code beschrijft zo gedetailleerd mogelijk niveau en richting van een opleiding. De opleidingen zoals weergegeven in onderstaande tabel zijn als creatieve opleiding aangemerkt. Het betreft alleen opleidingen op hbo-niveau of hoger. Dit heeft betrekking op de SOI-code beginnend met de eerste 2 digits: '52', '53', '60' of '70'.

Tabel 10 Opleidingen naar SOI-code

SOI-code	Opleiding	Niveau
1271	Leraren beeldende vorming algemeen	52-60
1272	Leraren tekenen	52-60
1273	Leraren handvaardigheid	52-60
1274	Leraren textiele werkvormen	52-60
1275	Leraren muziek	52-60
1276	Leraren theater	52
2431	Uitgeverij	52
2432	Journalistiek	60-70
2433	Public relations	60
2521	Beeldende kunst algemeen	52-60
2522	Fotografie, film, video	52-60
2529	Beeldende kunst overig	60
2531	Grafisch ontwerpen	52-60
2532	Web-, multimediadesign	52-60
2541	Modeontwerpen	60
2551	Vormgeving overig	60
2561	Radio-, tv-productie	52
2571	Theater	52-53-60
2581	Muziek	52-53-60
2761	Kunst, audiovisueel met management/economie/commercieel	52-60
2771	Kunst, expressie met techniek	52
3212	Marketing, commerciële economie	52-60
3213	Reclame	52
6321	Bouwkundig architectuur, stedenbouw	52-53-60-70
6331	Binnenhuisarchitectuur	60
6691	Industriële vormgeving	52-53-60-70
7191	Landschapsarchitectuur	52-53-60

Bron: CBS

Conclusie

In het project over de creatieve industrie is veel gesproken met gebruikers van de CBS cijfers. Er is op het gebied van de creatieve industrie behoefte aan een tabel met cijfers over de creatieve industrie gebaseerd op een zeer ruime afbakening. Gebruikers willen graag zelf selecties kunnen maken om vervolgens te refereren naar de 'CBS standaard' die het CBS in artikelen gaat gebruiken.

Na een uitgebreide literatuurstudie heeft het CBS geconcludeerd dat er twee invalshoeken mogelijk zijn die de creatieve industrie beschrijven. De eerste is vanuit de bedrijven bekeken en de andere is vanuit de beroepen bekeken. Vervolgens kan er voor de creatieve bedrijven gekozen worden voor een cluster-benadering of een productie-benadering (zie hoofdstuk 4). Het CBS zal voor de cluster-benadering kiezen in de publicaties, maar op Statline is het mogelijk om ook de productie-benadering te kiezen.

Op basis van deze contacten en klantenwensen die uit de gesprekken zijn gekomen, heeft het CBS analyses uitgevoerd. Deze analyses worden in artikelen op de CBS website gepubliceerd. Over de creatieve bedrijven heeft het CBS weinig financiële gegevens beschikbaar. Wel kan het CBS een overzicht geven van aantallen bedrijven, grootteklasse en rechtsvorm. (zie artikel 'Creatieve Industrie in Nederland, Creatieve bedrijven, Braams en Urlings).

Verder heeft het CBS als bron de EBB gebruikt. Hier zitten gegevens in over een steekproef uit de beroepsbevolking van Nederland. Het bevat achtergrondkenmerken van deze groep mensen zoals geslacht en leeftijd, maar ook opleiding, beroep en de SBI van de werkgever. Met deze data kunnen interessante analyses worden uitgevoerd. Deze zijn te vinden in het artikel 'Creatieve Industrie in Nederland, Creatieve beroepen' (Braams en Urlings, nog te publiceren).

Door het werken van buiten naar binnen, is duidelijk geworden wat de verschillende klantenwensen zijn op het gebied van de creatieve industrie. De gebruikers zijn heel enthousiast over de manier van werken bij het project en nemen actief deel in de discussies over de afbakening en de benadering van het CBS. In het vervolg zal het CBS zorgen voor de borging van deze externe contacten. Ook zal in 2011 de tabel over de creatieve industrie worden bijgewerkt.

Er zijn nog enkele vragen en wensen onbeantwoord gebleven. De volgende vragen zijn niet opgepakt binnen het project:

- Regionale gegevens over de creatieve industrie
- Creatieve industrie beschrijven in de productieketen
- Internationale vergelijking van de creatieve industrie
- Economische betekenis van de creatieve industrie (economische variabelen)

De vragen over het beschrijven van de productieketen en de economische variabelen zijn voor het CBS moeilijk te beantwoorden. De bronnen van het CBS geven geen voldoende inzicht in de productieketen en het is voor het CBS niet verplicht om bijvoorbeeld over de kunsten financiële cijfers te leveren aan Eurostat. Omdat er weinig financiële informatie bekend is, is regionaliseren vaak ook moeilijk. Het gaat daarnaast bij de creatieve industrie vaak over kleine bedrijven en deze worden niet integraal waargenomen in de registers.

Verder is een internationale vergelijking erg moeilijk, omdat andere landen in Europa ook geen verplichting hebben om over de creatieve industrie economische cijfers te leveren.

In december 2010 is er een Statlinetabel gepubliceerd en artikelen over de creatieve bedrijven en creatieve beroepen. De tabel zal jaarlijks geupdate worden.

Literatuurlijst

- Aalst, van, I., Atzema, O., Boschma, R.A., Heinz F. en Oort, van, F.G., *Hoofdstuk 5: Creatieve klasse en regionaal-economische groei*, Universiteit van Utrecht, 2005
- Bos, E., *Kunst en economie door de eeuwen heen*, ESB, 2009
- Braaksma, R.M., Jong, de, J.P.J. en Stam, E., *Creatieve bedrijvigheid in Nederland*, EIM, 2005
- Braams, N.J.M. en Urlings, N., *Creatieve Industrie in Nederland, creatieve bedrijven*, CBS, 2010
- Braams, N.J.M. en Urlings, N., *Creatieve Industrie in Nederland, creatieve beroepen*, CBS, 2010
- Braun, E. en Lavange, M., *An international comparative quickscan of national policies for creative industries*, Euricur en Erasmus University, 2007
- Broek, S.D., Wils, J. en Kleijn, M., *Een brug tussen cultuur en economie: evaluatie Programma voor de creatieve industrie*, Research voor Beleid, 2008
- Deinema, M.N., en Kloosterman, R.C., *Culturele industrieën in Nederland van 1899 tot 2005*, ESB, 2010
- Europese Commissie, *Groenboek: Het potentieel van culturele en creatieve industrieën vrijmaken*, 2010
- Eunic, *Lecture series: EUNIC's Creative cities*, 2009
- EZ, *Pieken in de Delta*, resultaten 2008
- EZ en OCW, *Waarde van de creatie: brief cultuur en economie*, 2009
- EZ en OCW, *Voortgangsrapportage: programma voor de creatieve industrie*, 2006
- EZ en OCW, *Creativiteit in kaart gebracht, mapping document creatieve bedrijvigheid in Nederland*, 2005
- EZ en OCW, *Ons creatief vermogen: brief cultuur en economie*, 2005
- Florida, R., Mellander, C. en Stolarick, K., *Inside the black box of regionale development*, The Martin Property Institute, 2008
- Florida, R., *The rise of the creative class*, 2002
- Gemeente Eindhoven, *Creatieve industrie in Eindhoven*, 2008
- Grotenhuis, F.D.J., *De creatieve industrie: Sleutelgebied vol potentie of pretentie?*
- Higgs, P. and Cunningham, S., *Creative Industrie Mapping: Where have we come from and where are we going?*, Creative Industries journal, 2008
- Innovatieplatform, *Voortgang sleutelgebieden en tussentijdse evaluatie sleutelgebieden-aanpak*, 2009
- Innovatieplatform, *Creativiteit de gewichtloze brandstof van de economie*, 2005
- Jacobs, D., Moens, M.B. en Westerman, S., *Creativiteit in gradaties*, ESB, 2008
- Jenje-Heijdel, W. en Ter Haar, D., *Kunstenaars in Nederland*, CBS, 2007

- KEA, *Cultural and creative industries in Europe coherent policy in a globalised world*, 2007
- Klink, van, P. en Witteloostuijn, van, A., *Kunsteconomie en kunstbeleid*, ESB, 2009
- Kloosterman, R.C., Marlet, G. en Poort, J., *Cultuur en creativiteit naar waarde geschat*, Atlas voor Gemeenten en SEO, 2005
- Marlet, G. en Woerkens, van, C., *Tolerance, aesthetics, amenities or jobs? Dutch city attraction to the creative class*, C. Tjalling Koopmans Research Institute, 2005
- Marlet, G. en Woerkens, van, C. *Het economisch belang van de creatieve klasse*, ESB, 2004
- Marlet, G. en Woerkens, van, C., *Skills and Creativity in a Cross-section of Dutch cities*, Tjalling C. Koopmans Research Institute, 2004
- Mossinkoff, M. en Jacobs, D., *Kennis-, creatief en beleveniswerk*, ESB, 2009
- NWO, *Cluster Creatieve Industrie*
- Oosteren, van, C., Groep, van der, R. en Fedorova, T., *Concurrentiepositie creatieve industrie Noordvleugel*, Gemeente Amsterdam Dienst onderzoek en statistiek, 2008
- Poort, J. en Marlet, G., *Werkgelegenheid creatieve bedrijfstakken blijft harder groeien dan economie*, 2008
- Provincie Limburg, *Inspirerend Limburg: Aangenaam samen kennis te maken!: Uitvoeringsnota cultuur en economie 2010-2010*, 2009
- Roso, M., Koops, O., Brussel, van, J., Hammen, van der, J., Rutten, P., Huismans, J., *Ontwikkelingen in de cross media*, Stichting iMMovator cross media network, 2008
- Rutten, P., Koops, O. en Roso, M., *Creatieve industrie in de SBI 2008 bedrijfsindeling*, TNO, 2010
- Rutten, P. Manshanden, W. Muskes, J. en Koops, O., *De creatieve industrie in Amsterdam en de regio*, TNO, 2004
- Scott, A.J., *The cultural economy of cities*, 1996
- Senter Novem, *Innovation intelligence: Verkenning creatieve industrie*, 2009
- Stam, E. Jong, de, J.P.J. en Marlet, G., *Creative industries in the Netherlands: structure, development, innovativeness and effects on urban growth*, Swedish Society for Anthropology and Geography, 2008
- Stam, E., *Componenten en causaliteit van creatieve bedrijvigheid*, Universiteit Utrecht, 2005
- Ter Haar, D. en van der Linden, F., *Vormgevers in Nederland*, CBS, 2007
- Tilburg, van, R. en Beckers, F., *Voorstellen Sleutegebieden-aanpak*, Innovatieplatform, 2004

Bijlage 1 Definities TNO

Definitie TNO op basis van SBI 2008

Kunsten en cultureel erfgoed	Media en entertainmentindustrie	Creative zakelijke dienstverlening
7990 Informatieverstrekking op het gebied van toerisme	5811 Uitgeverijen van boeken	7021 Public relations bureaus
90011 Beoefening van podiumkunst	5813 Uitgeverijen van kranten	7111 Architecten
90012 Producenten van podiumkunst	5814 Uitgeverijen van tijdschriften	7311 Reclamebureaus
Dienstverlening voor uitvoerende kunst	5819 Overige uitgeverijen (niet van software)	7312 Handel in advertentieruimte en -tijd
9002 Schrijven en overige scheppende kunst	5821 Uitgeverijen van computerspellen	7410 Industrieel ontwerp en vormgeving
9003 Theaters en schouwburgen	5829 Overige uitgeverijen van software	Organiseren van congressen en beurzen
90041 Openbare bibliotheken	59111 Productie van films (geen televisiefilms)	8230
91011 Kunstuitlenencentra	59112 Productie van televisieprogramma's	
91012 Overige culturele uitlenencentra en openbare archieven	5912 Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie	
91019 Musea	Distributie van films en televisieproducties	
91021 Kunstgalerieën en -expositieruimten	5913 Bioscopen	
91022 Monumentenzorg	5914 Maken en uitgeven van geluidopnamen	
Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)	5920 Radio-omroepen	
94993 Vriendenkringen op het gebied van cultuur, fanclubs	6010 Televisieomroepen	
94994	6020 Persagentschappen	
	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info	
	6321	
	6329	
	74201 Fotografie	
	90013 Circus en variété	
	93211 Pret- en themaparken	
	93212 Kennisattracties	

Bron: Rutten, Koops en Roso (2010)

Definitie TNO op basis van SBI 1993

SBI Code	Kunsten	SBI Code	Media- en Entertainment	SBI Code	Creatieve Zakelijke Dienstverlening
9231.1	Beoefening van podiumkunst	2211	Uitgeverijen van boeken e.d. *)	7420.1	Architectuur en technisch ontwerp
9231.2	Producenten van podiumkunst	2212	Uitgeverijen van dagbladen	7420.2	Technisch ontwerp/advies stedenbouw etc.
9231.3	Beoefening van scheppende kunst	2213	Uitgeverijen van tijdschriften	7440.1	Reclameontwerp- en -adviesbureaus
9232.1	Theaters, Schouwburgen en Concertzalen	2214	Uitgeverijen van geluidsopnamen	7440.2	Overige reclamediensten
9232.3	Dienstverlening voor kunstbeoefening	2215	Overige uitgeverijen	7484.5	Interieur-, modeontwerpers e.d.
9252.1	Kunstgaleries, expositieruimten	7481.1	Fotografie		
9252.2	Musea	9211.1	Productie van (video)films		
		9211.2	Ondersteuning (video)filmproductie		
		9220.1	Omroeporganisaties		
		9220.2	Productie radio- en tv-programma's		
		9220.3	Ondersteunende activiteiten voor radio en televisie		
		9213	Vertoning van films		
		9234.3	Overig amusement		
		9240	Pers-, nieuwsbureaus; journalisten		

Bron: TNO, 2005

Met toevoeging van:

- SBI 9233 Kermisattracties en recreatie
- SBI 9252.3 Monumentenzorg

Bijlage 2 Definitie EZ en OCW

Creatieve industrie: dienstverlening, media en entertainment en kunsten

Creatieve zakelijke dienstverlening

- modeontwerp, grafisch ontwerp, architectuur, stedenbouwkundig ontwerp, landschapsarchitectuur en (industriële) vormgeving
- creatieve ICT: games, nieuwe media
- reclame

Media en entertainment (reproduceerbare content)

- schrijven: romans, poëzie, non-fictie en journalistiek, uitgeverij en boekdrukkerij, dagbladen, openbare bibliotheken, boekhandels, winkels voor tijdschriften en kranten
- filmproductie, inclusief ondersteunende activiteiten (scenariowriting, scriptwriting en andere pre-productie), film distributie, bioscopen, filmtheaters, videotheken
- productie van radio- en televisieprogramma's, omroeporganisaties

Kunsten (unieke content)

- podiumkunsten (muziek, dans, theater), schouwburgen en concertgebouwen, uitgeverij van cd's en dvd's, cd- en dvd-winkels
- beeldende kunst en fotografie, musea, tentoonstellingen, kunstveilingen, kunstuitlen, galeries en kunsthandel
- recreatiecentra, organisatie van culturele evenementen en festivals, evenementenhallen

Bron: Ministeries van EZ en OCW, 2009

Bijlage 3 Definitie EIM

Hoofdsector	Deelsector	DIK-code	Omschrijving	
Kunsten	Beeldende Kunst	74811	Fotografie	
		92313	Beoefening van scheppende kunst	
		92521	Kunstgalerieën en -expositieruimten	
		92522	Musea	
		92512	Kunstuitlenencentra	
		92513	Overige culturele uitlenencentra en openbare archieven	
	Podiumkunst	92523	Monumentenzorg	
		92311	Beoefening van podiumkunst	
		92312	Producten van podiumkunst	
		92321	Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	
		92322	Evenementenhallen	
		92323	Dienstverlening voor kunstbeoefening en organisatie van culturele evenementen	
		92341	Dansscholen	
		92342	Kunstzinnige vorming van amateurs (geen dansscholen)	
		92343	Overig amusement n.e.g.	
Media & Uitgeverijen	Media	92111	Productie van (video)films	
		92112	Ondersteunende activiteiten voor de productie van (video)films	
		9212	Distributie van (video)films	
		9213	Vertoning van films	
		92201	Omroeporganisaties	
		92202	Productie van radio- en televisieprogramma's	
		92203	Ondersteunende activiteiten voor radio en televisie	
		924	Pers- en nieuwsbureaus; journalisten	
		Uitgeverijen	2211	Uitgeverijen van boeken e.d.
			2212	Uitgeverijen van dagbladen
	2213		Uitgeverijen van tijdschriften	
	2214		Uitgeverijen van geluidsopnamen	
	2215		Overige uitgeverijen	
	Creatieve Zakelijke Diensten	Technisch Ontwerp	74201	Architecten- en technische ontwerp- en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw
			74202	Technisch ontwerp en advies voor stedenbouw-, verkeers-, tuin- en landschapskunde, ruimtelijke ordening en planologie
74203			Technisch ontwerp en advies voor grond-, water- en wegenbouw	
74204			Technisch ontwerp en advies voor elektro-, installatietechniek en telematica	
74205			Technisch ontwerp en advies voor werktuig-, machine- en apparatenbouw	
74206			Technisch ontwerp en advies voor de procestechniek	
74207			Technisch ontwerp en advies niet gespecialiseerd	
74208			Overig technisch ontwerp en advies	
Reclame en Design		74401	Reclame-, reclameontwerp- en -adviesbureaus	
		74402	Overige reclamediensten	
		74875	Interieur-, modeontwerpers e.d.	
		Software-ontwikkeling	7221	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van standaard software
			7222	Ontwikkelen en produceren van maatwerk software; software consultancy
Speur- en Ontwikkelingswerk	73101		Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van landbouw en visserij	
	73102		Technisch speur- en ontwikkelingswerk	
	73103		Medisch en farmacologisch speur- en ontwikkelingswerk	
	73104		Overig natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	
Onderzoek- en Adviesbureaus	732	Maatschappij- en geesteswetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk		
	74141	Organisatieadviesbureaus		
	74142	Public relationsbureaus		
		74143	Economische onderzoeksbureaus	

* Valt in veel definities buiten de creatieve industrie (zie hoofdstuk 2).

Bron: EIM, 2005

Bijlage 4 Definitie Atlas voor gemeenten en SEO

(grijs=enge definitie, grijs + geel = ruime definitie)

	initiele/conceptuele creatie	productie	distributie en retail
beeldende kunst	92515: Beeldering van scheidende kunst; 92511: Fotografie	92513: Beeldering van scheidende kunst	74074: Verliefen van kunst, kunst, antiek, machines e.d. roerende goederen; 92512: Kunststudeercentra; 92521: Kunstgaleries en -exposities; 92522: Musea; 92513: Overige culturele instellingen en openbare archieven; 52484: Winkels in schilderijen, lijsten, prenten, kunstvoorwerpen en religieuze artikelen
podiumkunst	92511: Beeldering van podiumkunst; 92513: Beeldering van scheidende kunst; 92343: Overig amusement n.e.g.	92311: Beeldering van podiumkunst; 92312: Producties van podiumkunst; 92323: Dienstverlening voor kunstbeeldering en organisatie van culturele evenementen; 92343: Overig amusement n.e.g.; 92311: Reproductie van geluidsopnamen; 92314: Uitgeverijen van geluidsopnamen	92312: Producties van podiumkunst; 92321: Theaters, schouwburgen en concertgebouwen; 92323: Dienstverlening voor kunstbeeldering en organisatie van culturele evenementen; 51433: Groothandel in geluidsdragers; 92322: Evenementenhallen; 92511: Openbare bibliotheken; 52483: Winkels in geluidsdragers
festivals, evenementen, tentoonstellingen, recreatiecentra	92332: Recreatiecentra; 92521: Kunstgaleries en -exposities; 92522: Musea; 92323: Dienstverlening voor kunstbeeldering en organisatie van culturele evenementen; 92343: Overig amusement n.e.g.; 14872: Organisatoren van beurzen, tentoonstellingen, braderieën e.d.	92332: Recreatiecentra; 92521: Kunstgaleries en -exposities; 92522: Musea; 92323: Dienstverlening voor kunstbeeldering en organisatie van culturele evenementen; 92343: Overig amusement n.e.g.; 92322: Evenementenhallen	92332: Recreatiecentra; 92521: Kunstgaleries en -exposities; 92522: Musea; 92323: Dienstverlening voor kunstbeeldering en organisatie van culturele evenementen; 92343: Overig amusement n.e.g.; 92322: Evenementenhallen
film	92111: Productie van (video)films (geen televisiefilms); 92112: Ondersteunende activiteiten voor de productie van (video)films	92111: Productie van (video)films (geen televisiefilms); 92112: Ondersteunende activiteiten voor de productie van (video)films; 2212: Reproductie van video-opnamen	9212: Distributie van (video)films; 9213: Verkoop van films; 71401: Videohaken
TV, Radio	92200: Productie van radio- en televisieprogramma's	92200: Productie van radio- en televisieprogramma's; 92200: Ondersteunende activiteiten voor radio en televisie	92201: Omroepomroepingen; 92200: Ondersteunende activiteiten voor radio en televisie
literatuur, boeken	92315: Beeldering van scheidende kunst	2221: Drukken van boeken e.d.; 2211: Uitgeverijen van boeken e.d.; 2215: Overige uitgeverijen	51484: Groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk; 92511: Openbare bibliotheken; 52471: Winkels in boeken, tijdschriften en kranten
journalistiek (geschreven pers)	9240: Pers- en nieuwsbureaus, journalisten	2221: Drukken van dagbladen; 2222: Drukken van tijdschriften; 2212: Uitgeverijen van dagbladen; 2215: Uitgeverijen van tijdschriften	51484: Groothandel in boeken, tijdschriften en ander drukwerk; 92511: Openbare bibliotheken; 52471: Winkels in boeken, tijdschriften en kranten; 71403: Verkoop van reisportefeuilles
Vormgeving	74675: Interieur-, modeontwerpers e.d. 74675: Interieur-, modeontwerpers e.d. 3522: Vervaardiging van sieraden e.d. (geen metaalsieraden) 3550: Vervaardiging van spellen en speelgoed	351: Vervaardiging van meubels (m.u.v. 3515) 19: Vervaardiging van kleding, bereiden en verven van textiel; 192: Vervaardiging van edelwaren; 193: Vervaardiging van schoeisel 3522: Vervaardiging van sieraden e.d. (geen metaalsieraden) 3550: Vervaardiging van spellen en speelgoed	51852: Groothandel in kantoormeubels; 52441-52444: Winkels in meubels, verlichting etc. 51492: Groothandel in kleding, schoeisel en modeartikelen; 5243: Winkels in kleding en modeartikelen; 5245: Winkels in schoeisel, edelwaren en reisartikelen; 71404: Verkoop van kleding, kunst e.d. 51475: Groothandel in juweliersartikelen en uurwerken; 52463: Winkels in juweliersartikelen en uurwerken 51474: Groothandel in speelgoed; 5184: Groothandel in computers, randapparatuur en software; 52494: Winkels in computers; 52485: Winkels in speelgoed
architectuur / technische ontwikkeling	74201: Architecten- en technische ontwerpers en adviesbureaus voor burgerlijke en utiliteitsbouw 74202: Technisch ontwerp en advies voor stedenbouw, verkeer-, tuin- en landschapskunde, ruimtelijke ordening en planologie	45211: Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw; 4522: Dakdekkende en bouwen van dakconstructies; 7011: Projectontwikkeling 45211: Algemene burgerlijke en utiliteitsbouw; 4522: Dakdekkende en bouwen van dakconstructies; 4523: Aanleggen van wegen, luchthavens, spoorwegen en sportterreinen; 7011: Projectontwikkeling	70: Verkoop van en handel in onroerend goed; 92523: Monumentenzorg 70: Verkoop van en handel in onroerend goed
reclame en grafisch ontwerp	74401: Reclame-, reclametechniek- en adviesbureaus (incl. grafisch ontwerp)	74401: Reclame-, reclametechniek- en adviesbureaus; 74402: Overige reclametechniek; 2222: Drukken van reclame	74402: Overige reclametechniek

Bron: Atlas voor gemeenten, SEO, 2005